

Полтавщині, Кодацька, Старосільська, Добраничівська і Кирилівська на Київщині, Деркул на Донбасі та ін. Загалом археологами виявлено близько 500 поселень – стоянок людей кам'яного віку на сучасній території України, де проживало тоді не більше ніж 20 тис. чоловік.

Перехідною епохою від кам'яної до залізної доби був енеоліт (IV – поч. II тис. до н. е.). Серед племен, що населяли простори сучасної території України, найвищого рівня розвитку досягли трипільці. Таку назву отримали землеробські племена, які заселяли Київщину у період неоліту. У 90-х роках XIX ст. цю культуру біля с. Трипілля виявив український археолог В. Хвойко. Протягом IV–II тисячоліть до н. е. трипільці розселилися на великій території: в басейнах річок Пруту, Дністра, Південного Бугу, Дніпра, а також на території Волині, Поділля, Північного Причорномор'я та інших місцевостях.

Археологи дослідили не менше двадцяти великих трипільських поселень: Трипільське, Червонохутірське, Ботницьке на Київщині, Луко-Врубловецьке і Кадиївське на Хмельниччині, Володимирівське і Гренівське на Кіровоградщині, Сушківське на Черкащині, Усатівське на Одещині, Олександрійське на Харківщині та інші – було знайдено немало важливих матеріальних пам'яток трипільської культури: житла, господарські будівлі, вогнища, культові місця, знаряддя праці тощо.

Трипільські поселення розташовувалися переважно на берегах річок або на важкодоступних горбах і на ранньому етапі склалися із 10–15, а в період розквіту трипільської культури – з кількох сотень глинобитних жител, які обігрівалися печами й мали круглі вікна. Деякі поселення мали оборонні рови і вали.

Головним заняттям трипільців було землеробство й скотарство, мисливство, рибальство і збиральництво відігравали допоміжну роль. В орному землеробстві використовували рала і мотики, а тяговою силою були воли. Вирощували ячмінь, пшениця, просо та інші культури. Рогові або дерев'яні серпи з крем'яними вставками слугували трипільцям для збирання врожаю. Зерно перемелювали ручними кам'яними зернотерками. Трипільці розводили велику рогату худобу, свиней, овець, кіз, приручали також диких коней. Знаряддя праці виготовляли з каменю і міді, кісток і рогів тварин: скребачки, ножі, різці, сокири, шила, мотики, молотки тощо. Для виробництва полотна використовували примітивні ткацькі верстати, що засвідчує початок ремісництва.

Посуд виліплювали з глини і випалювали в горнах: горщики, миски, чаші, глечики, амфори, великі макітри для зберігання води і зерна. Ці вироби прикрашали орнаментом або багатобарвним розписом. На посуді зображали птахів, тварин, дерева, зірки, Сонце, Місяць тощо. Загалом матеріальна культура трипільців була досить високою. Поряд з нею була розвинутою і духовна культура. Вона охоплювала різні землеробські культури – космогонічні уявлення, культ матері-землі, свійських тварин (здебільшого бика), вогню. Трипільці опанували різні форми мистецтва, зокрема, розпис мінеральними

фарбами приміщень, глиняного посуду. На ранньому і середньому етапах був поширений лінійно-заглиблений орнамент, а на пізньому – шнуровий та заглиблений. Добре відома мікроскульптура трипільців: фігурки жінок, тварин, моделі жител.

Складними є питання походження та історичної долі трипільців. Майже всі дослідники вважають, що на формування трипільців мали вплив культура місцевого буго-дністровського неолітичного населення та частини балкано-дунайської людності, що контактували із землеробськими народностями Передньої Азії. Трипільські племена мали тісні зв'язки з населенням Центральної Європи, зокрема, племенами культури лійчастого посуду. Історична доля трипільських племен у різних районах їхнього проживання склалася неоднаково. Основною причиною занепаду трипільського етносу була загальна нерозвинутість матеріального виробництва, а також зовнішні деструктивні впливи, зокрема, посилення натиску степових племен ямної культури, лісових племен у Середньому Подніпров'ї, деяких племен культури кулястих амфор на Волині. Все ж трипільська культура була вершиною розвитку енеолітичних землеробських суспільств у Європі. Частина дослідників вважає, що традиції трипільської культури у видозміненому вигляді існували і в наступні часи й збереглися у традиційній народній культурі українців (тип жител у степових районах, розпис будинків і глиняного посуду, візерунки вишивок, писанок тощо). Проте, етнічний зв'язок з трипільцями не простежується історично – ні за антропологічним типом, ні мовно трипільці не належали до індоевропейців. Тут варто зупинитися на поясненні самого терміна “етногенез”, під яким розумітимемо процес формування українського етносу. Проблема етнічних коренів українства досі ще не є вирішеною. Коли ми говоримо про нашу автохтонність, то маємо на увазі й те, що між нами і людністю періоду енеоліту перебуває не одна епоха. Відомий український дослідник В. Петров звертає увагу на ту обставину, що автохтонність на нашій землі не була плодом і наслідком лише самої біологічної зміни й біологічного відтворення поколінь. Територією України пройшли різні народи, що залишили свій слід, який українство увібрало у себе.

Ще у середині XIX ст. багато вчених виступили проти азійської теорії походження індоевропейців. Торкаючись цього питання, М. Грушевський зауважував, що таке твердження не має жодних підстав, а ґрунтується на традиційному уявленні про Азію як прабатьківщину людського роду. Натомість на підставі лінгвістичних досліджень вчені дійшли до висновку, що ймовірно їх прабатьківщиною була лісостепова смуга, яка простягається в південно-західному напрямі через східноєвропейську рівнину.

Цієї думки дотримується і дослідник О.С. Стрижак, який вважає, що основою україногенезу, як і етногенезу деяких інших слов'янських народів, є теорія дунайської правітчизни слов'ян Нестора-літописця, автора “Повісті минулих літ” (початок XI ст.). Хоча тут можна вбачати як авторську залежність від біблійних концепцій, так і об'єктивне відображення того факту, що